

8/025/12
5-24

ВИЇМКИ З НАРОДНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

УКРАЇНСЬКО-РУСЬКОЇ ХІХ. ВІКУ.

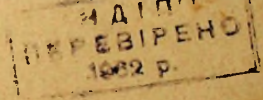
ДЛЯ ВИСШИХ КЛАС СЕРЕДНИХ ШКОЛ

У Л О Ж И В

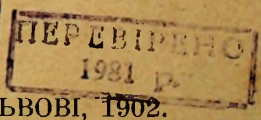
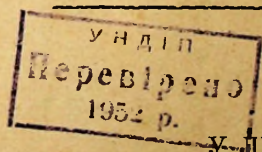
Олександр Барвінський.

ЧАСТЬ II.

ТРЕТЄ ПОПРАВЛЕНЕ ВИДАНЄ.

Ціна 4 корони.

У ЛЬВОВІ, 1902.

Накладом краевого фонду.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарского.

Handwritten marks: 11/2, 2, 9, Kf

II.

Слово інавгураційне

*сказане в салі промоційній при отвореню наукового року 1871/2
на університеті Львівскім.*

(В скороченю.)

Високодостоїнні, многоповажні Панове!

По давньому звичаю отвирають ся студії університетскі кожного року наукового словом інавгураційним. До сеї пори виголошувано із сеї катедри при такій нагоді переважно річ німецку, та лише рідко коли мож було учути мову латиньску. Словом руским або польським ніхто не отвирав ще ніколи студий на сїм університеті. Аж ось найвишнім рішенем з дня 4. липня с. р. призволено, щоби перенони стоячі досіль в дорозі відбуваюно відчитів польських і руских на видїлах правничо-полїтичнім і філософїчнім від тепер зовсім були усунені. Відтак обоім мовам краєвим привернені поконвічні їх права, по чім вони вже супокійно розвиватись можуть одна попри другій.

Одним отже з язиків краєвих, т. є. руским, хочу сегодня мою річ інавгураційну виголосити, та й відтак в імя Боже отворити сей рік, вельми важний в історії сего університету. Справді, не мала се почесть для мене, що первий із Словян-професорів можу на сїй катедрі мое слово присвятити тій добі новій, в котрій науки розвиватись мають на основі природній. Від нинїшного бо дня заступить мова матерня при відчитах дотеперішню німецку: рідне слово заговорить чародійною силою до молодого серця та й улєкшить чимало і найтруднійшу науку. Коли-ж просьвіта в рідній мові заступити має дотеперішню культуру німецку, то треба нам розглянутись в просторі словянщини, щоб дізнатись, чи обі мови краєві спосібні, виповнити своє велике завданє. При сїм же огляді не обійде ся без того, щоб не кинути оком на прочі язики словянські: всі бо мови словянські доповняють себе взаїмно, і дають нам образ тої мови колишньої, котра не подїлилась ще на нарїчя, та була їх матїрю у поконвічній добі словянщини. Стану отже ниньки говорити про се, що нас найбільше

тепер інтересувати мусить, іменно хочу дати погляд на історію языків слов'янських, особливо-ж на історію языка руского.

Усіх языків слов'янських числимо десять, а то всім живучих а два мертві. Живучі єуть ось-сі: руский, російський, польський, чеський, лужицький, словенський, сербський і болгарський. До мертвих же належать: церковний (або старослов'янський) і полабський (або древанський). З природи річи слідує, розправитись нам наперед з язиками мертвими, по чім споглянемо на живучі, особливо-ж на язык руский.

Найновіші питання языкословні доказали, що мова церковна або старослов'янська є старшою сестрою а не матір'ю иньших слов'янських языків, зарівно як і мова санскритська є старшою сестрою всіх иньших языків індоевропейських: перського, грецького, римського, слов'янського, литовського, германського і кельтського. Але-ж звісно веім, що лінгвісти не можуть в тім питаню погодитись, котрий народ сею мовою колись говорив. І так Копптар в своїм письмі *Glagolita Glorians* ⁹⁸⁾ старає ся доказати, що церковно слов'янський язык є старий панонський, від котрого вийшов инішній язык хорватський. Російський граматик Греч гадав, що церковний язык є давній сербський; Калайдович назвав єго моравським, коли Давидов ⁹⁹⁾ охрестив єго назвою старорускою. Звісно також, що славний Мікльосич язык церковний старословенським іменує, доказуючи, що ним колись-там говорили праотці инішних Словенців. Однак за проводом Добровекого, Шафарика, Шляйхера, Гаггалі, Буєлаєва, Галахова і Бодянского ¹⁰⁰⁾ більша часть філологів і істориків переймлась сею гадкою, що язык церковний або старослов'янський був мовою давних Болгар. У цвітучій добі старого болгарського царства розвивалась одна і тота-ж мова слов'янська у всіх краях до того царства належачих і відтак не лишень у землі задунайській, де вона до сегодня живе, але й у Волощині, Семигороді і в инішній Угорщині від Дуная по Пелит а дальше ік Татрам, та вздож Татр по жерела Тиси. Коли-ж Мадири, Половці і Печеніги в Панонії і Семигороді розгостились, уинилась мова болгарська на полудне від Дуная в давній Мезії і в великій часті Тракії і Македонії і до тепер живе в устах простого люду. В тій отже староболгарській мові слов'янські апостоли

Кирил і Методій звістили Болгарам та й моравским і паноньским Слов'янам науку Евангелія і переложили із мови грецької св'яте письмо і иньші книги для богослуженя. Для тої церковної мови винайшов і уложив св. Кирил нову азбуку (звану глагольською або глаголицею), основууючись в сїм трудї відай переважно на знаках рунічних. Саму-ж кирилицю уложив Климент, єпископ Велицький у Болгарії, ученик св. Кирила.

Мертвий сєй староболгарекїй язык находить ся тепер у перекладах бїблійних і в книгах призначених для богослуженя у Слов'ян грецького обряду: Русинів, Росенян, Сербів і Болгар, однакже не перебуває у тих народів в первістній своїй чистотї, але змінив ся так в основних деяких звуках і в виговорі, як і в декотрих формах граматичних. Хотячи відтак цілу красу того бїблійного языка спізнати, мусимо єго студіювати в стародавних памятинках із XI. віку. Яко старша сестра прочих языків слов'янських представляє нам мова староболгарека повні, богаті, викінчені форми граматичні, і появилася нам так дуже поважною, що заледво нинішня мова іспанська в тїм зглядї здужає з нею міритись. Треба-ж замітити, що ніхто із Слов'ян своєї матерньої мови основно вивчитись не зможе, наколи не схоче познакомитись із старинними формами тої мови апостолів слов'янських. В науцї бо языків слов'янських язык старослов'янський є тим, чим іотичкий для языків германських. Дивно, що нинішня мова болгарека під впливом волощини і альбаньщини так вельми виродилася, що лише в головних признаках до своєї матери подібна. Невольна народна є причиною, що та мова в своїм розвитку застоялася. Но і якже їй розвиватись, коли вона від свого природного жерела віддалилася і к неслов'янським взірцям прихилилась? Шкода, що Болгаре, маючи у себе памятник клясичний, т. є. мову апостолів слов'янських, заиронастили єго, та й з богатого материялу виробили собі новомодний, витончений язык. Справді, як нинішня болгарека мова не перетворить ся зовсім після свого взірця, то ставати меть єя у своїх формах що-раз убожшою. Досить сказати, що вона утратила вже деклінацію імен і ступневанє приложників, та що не має у неї *infinitiv*-а, котрий опнеує єя через *indicativ* з попередующою частицею *да*. До новоїстий належить і єе, що в тій мові находить ся родівник (*articulus*), щб причіпляє єя до слова.

Коли-ж язык староболгарекій в своїм молодім парієтку хоч по часті віджив, то один словянський язык не міг устоятись в бурі часів, та й щез майже без сліду. Се був язык тих словянських племен, котрі простирались колись в цілій північній Німеччині від Гольштину аж до землі Кашубів. Загально звать їх ниньки полабекими Слов'янами, тому-що вони були поселились по обоїх сторонах долішної Лабі. Значнійші поміж тими племенами були Велети, Бодритове і Древані. Но словянські ті племена, хоч і були сильні, не могли поміж німецькими устоятись, позаяк особливо Каролінги і Оттони бажали лишити їх свободи і народности. Мова полабска, звана також древанською, завмирала поволі, а в Поморю, де було племя Велетів, умер уже 1404 останній Слов'янин, що вмів по полабекі говорити. В ганOVERаньскім же ЛЮнеBURГу останки давних Бодритів задержались до половини XVIII віку т. е. до 1751 р., в котрім послідній раз відправилося словянське набоженство в місті Ваєтрові (Острові). Ниньки говорять по полабекі лише деякі родини в сельских закутках. Декотрі окрушини тої мертвої мови доказують, що вона зближалась до мови польскої. В ній були і носові звуки, рівно як і в польщні, а частий перехід звука **o** на **i** (snip вм. snop) заявляє, що полабекі Слов'яни деякі властивости в вимові прийняли могли від Русинів. Доля сеї мови поучає нас, що мова запропащає ся без сліду, як скоро почуте народне остигне. От, недавно тому завмерла мова корнвельска в Британії, а послідна старчиха, що ще по корнвельскі говорила, представляла собою стародавну мову своєї батьківщини. Тепер загадали поставити їй пам'ятник. Се буде нагробник також і мертвої мови корнвельскої.

Сумна доля затрати мови родинної напосілась відай і на Лужичан, що звать їх також Сорабами або Сербами. В середньовічних часах мова лужицко-сербска розширилась була від ріки Салі через Лабу аж до Одри, т. е. по Міснії, Лужицях і в землях сусідних; ниньки-ж живе вона лише в частині Лужиць горішних і долішних, і відтак поділена на два наречія, горішньо- і долішньо-лужицке. Но позаяк число Лужичан щораз уменьшає ся і взагалі лишень около 150.000 душ обіймає, то може легко статись, що вони в протягу одного столітя знімчатъ ся. Їх мова появляє сліди впливу сусідних язи-

ків: відтак мова долишньо-лужицка зближає ся до польскої, коли горішньо-лужицка дещо спільного має з чеською мовою. Потішної будучности ті оба нарічія Лужичан не можуть мати, особливо-ж в сїм часї, в котрім малі народности тільки в звязку з сильнішими щось дільного вдїяти можуть в справі своєї просьвіти.

Перенесїмось тепер у сему нашому поглядї від Лужичан до сусїдних Чехів. Як милий перехід від того мрачного свитаня в свїт ясний і веселий! Живі, меткі, невещуці, енергічні Чехи мають ядрну мову, що вже в IX. віку мала свою літературу. До того бо віку відносять ся Суд Любушин і деякі пісні із рукописи Королеводвореккої, що єї відкрив Ганка в рукописи з XIII в.¹⁰¹⁾ У формі стародавньої мова чеська зближає ся до староболгареккої і wraz з мовою старопольскою служить нам в доказ, що мова староболгарска проміж прочими словянськими є лишень сестрою. Народна література чеська датує ся не скорше, як від початку XV віку, коли Гус вступив з реформами релігійними. Тоді оживилось літературне житє, розвиваючысь природно аж до зломаня народної сили в борбі на Білій Горі. Від того часу стала словесність загинати, а жаль за давними літніми часами виразив ся в чеській приповідцї: *všecka sláva, všecka krása — polní tráva!* Чеська мова змарїла і скрилась в протїй хатї селян, де переховувалає трохи не до кінця XVIII в. Аж з початком сего віку завітала для мови чеської надїйна зірка. Уселений дух 7-міліонового народу пробудив ся нараз з вікового сну, вдарив лихом об землю, і видав доєї вельми богаті овочі невещуцого труду. Юнрман, Шафарик, Ганка, Коляр, Челяковеккий, Паляцкый, Гаттала¹⁰²⁾ і другі учені мужі піднесли свою рідну мову з понижєня, просьвітили темний люд популярними письмами, що чеські матицї видають в многих тисячах екземплярів, словом, причинились до утворєня богатої словесности.

До языка чеського прилучає ся нарічїє словацке, котре деякі фільольоги окремїшим, самостійним языком почитують. Словаки угорекі суть останками Словян карпатєкх і дунайєкх, і відтак засидївшиє у своїй землї від поковівних часів, могли задержати в своїй мові деякі признаки стародавньої прасловянєккої мови. Нарічїє словацке зближає ся в языкєвих формах до мови старочеської, та й по части стано-

вить перехід до мови словенської. Завважити належить, що в нарічю словацкім рівно як і в мові рускій у часі минушім *l* переходить на звук посередній поміж *v* і *u* н. пр. *daŭ*, *chodiŭ* вм. *dal*, *chodil*. Самостійним язиком годі се наріччє назвати, а то особливо з сеї причини: мова словацка, привязана від давних давен до первісного сїдалища Словян, поросла неначе мхом старини і зближає ся подекуда до язика староческого. Коли ж відтак ся мова дальше розвивати меть ся, то без сумніву за яких сто літ появить ся в тій формі, яку тепер має живуща мова чєска. Шкода отже марного труда в утвореню окремишньої літератури словацкої.

Щасливіші в сїм зглядї Словенці, що поселились в Країні, в нижній Корутанії, в нижній Стирії, також в західних комітатах угореких, в ілїрійскім Поморю та й по части в Істрії. Усіх Словенців мало що більше над мільон, але-ж яко нарід гірекий не запропастили вони народної святини, прилягли до рідної батьківщини з молодечим запалом, і утворили словєснєть відрубну від сербської і хорватської. Мова словєнска появляє багато старинних знамен, тому-ж і не дивота, що Мікльосєч церковно словянський язик назвав словєнским. Належить примітити, що в словєнщинї находять ся також деякі признаки мови рускої. Згадую лишєнь про есею появу, що наконецне і середучє *l* після самогласної переходить в звук посередній поміж *v* а *u*, порівн. *дав*, *рїв*, *довг*, *вовк* і т. д. Ті і иньші приміри доказують, що Словенці муєля бути колись єусїдами теперішних Русинів. Справедливо отже примічає Шафарик, що Словенці так що-до мови, як і що-до первісного сїдалища свого були найблизші Хорватам і Сербам, та й що давнїйшої їх вітчини перед Татарами глядати треба в землях Галицкій і Володимирекій.

З язиком словєнским стоїть відтак у найблизшому звязку язик сербєкий. Слїдителї старини учать, що Сербове враз з Хорватами в доїсторячних часах були поселились у східних Карпатах а в пізнійшій Червоній Русі, та що вони призвані від цїсаря Іраклія около половини VII віку свою землю (Біло-сербїю і Бідохорватїю) опустили, займаючи иньший край, щб звали єго Шугісум. Поки отже Сербове і Хорвати на полудни більше-меньше в теперішних своїх сїдалищах поселились, перебували вони ту в наших сторонах, і проте не дивно, що в мову

руську залетіли деякі сербїзми. Но оба язики сербський і руский суть особливо з того згляду один до одного зближені, що поміж иньшими словянськими підносять ся jako найбільше мелодійні і багаті в самогласні. Коли-ж самогласні, як учитъ Grimm, суть душею, а согласні тілом слова, то безперечно оба ті язики вельми звучні. В сій мові зложені найкрасші поеми богатирекі і пісні романтичні. Вук Стефанович Караджич, муж многозаслужений у літературі сербській, назбирав багато таких творів народної поезії, та своєю діяльністю на полі письменности став ся творцем нової доби словесности народної. В давнїйших бо часах, почавши від XIII в. писано там або в церковно-словянськїм язиці, або уживано мішанини із церковщиня і сербского народного языка. Коли-ж Сербія 1389 р. утратила на Косовім полі свободу та й попалась під Турецку кормигу, то замерла і та просвіта, щб заледво в зароді була появилась. Відтак не було там літературного життя аж до Дозитея Обрадовича, жившого при кінци минушого та з початку сего віку. Той муж відважив ся мову простонародну ввести в літературу, і відтак в словесности сербській має таке-ж становище, яке у нас займає Іван Котляревский. Ветуняючи в слїди Обрадовича, Вук Стефанович займав ся зладженем правопису фонетичної і посвятив сили свої розвиткови мови простонародної. Хоч противна партія, опираючись на церковщинї, вважала партію Вука за божевільних новаторів і на кождім кроку спиняла єї труди, однакже намагання тих старовіrcїв остались неплодними: праведна справа молодї Сербії подолїла застарілі гадки партії противної, по чім могла вже без перепони осуцнити ся ідея народности.

Побіч языка сербского розвиває ся нарічіє хорватске. Деякі учені мужі, за проводом Шафарика, почитують мову хорватуку самоетійним языком. Але-ж сеєя мова так мало ріжнить ся від сербекої, що хїба лишень патріотизм хорватекій може в нїй добачити самоетійну окремішність. Деякі незначні зміни у формах граматичних не становлять ще відрубного языка, особливо там, де лексикальний материял і склад синтактичний в одній і другій мові буває той сам. Найбільша ріжниця між письменністю сербекою а хорватскою є хїба та, що Сербове, належачі до східної церкви, уживають гражданки, коли латиняне Хорвати придержують ся латинь-

єких букв. Сербський язик стане ся відтак колісь письменним також для Хорватів, як скоро тільки ріжницї в письмі залагодять ся поміж обоїма племенами.

Переїдімо тепер до погляду на історію мови рускої. Сербія і Русь в середньовічних часах не були собі чужими. Коли бо після напалу Татарского все духове житє на Руси завмерло, а доля народна скривалась в великій могилї, не забула Сербія про нещасну Русь, но спомагала ві. особливо в XIV віку, книгами церковними і богословескими, та несла сьвітло науки там, де пїтьма неначе в країї мертвих була розетелилась. Відай тоді не догадувались Сербове, що небавом також їх самих мала привалити тяжка неволя.

Коли ж Сербове від кількох десятків літ поступають в розвитку словесности сьміло наперед, то Русини забрались до сего народного діла по довгій перерві з повною самовіжею від тоді, як геній Шевченків своїм землякам словом чародійним поезії відкрив новий сьвіт. І звернула Европа очи на великий, п'ятнадцятиміліоновий¹⁰³⁾ нарід, що окремішні знамена своєї самостійности до сего дня задержав мимо вікової недолї, та в ділах історичних займав почесне місце. Перед усім належить замітити, що язик руский не багато обіймає нарічій, але переважно відзначає ся єдністю форм язикових, так, що в землі карпатській і придніпровій та сама панує мова. Сю правду висказав уже Максимович сими словами: „Народний руский язик націхований найбільшим єдністю образовани і складу в своїх місцевих ріжницях, так, що в нїм можно розріжнити, і не дуже різко, тільки два наріччя: західно-українське і західно-галицьке або червоно-руське.“ Вже ся обставина могла-б служити доказом, що язик руский не є наріччєм російського або польського язика. Наріччє бо містить ся звичайно у вузшій крузі менших народностей, або буває мовою якоїсь частини тогож народа; коли же якась мова великими просторами країв розвиває ся про себе та й різко відділяє ся від своїх сусїд, то появляє ся вона безперечно істинним язиком. Вправді кажуть деякі філїолоґи, що є лишень один язик руский, що розвиває ся у трьох наріччях: великорускїм, малорускїм і білорускїм, але-ж правди в яснїм дні трудно закрити, хиба що був би хто слїпий або нароком відвертав ся від пізнання правди. Нехай там і звуть одно наріччє

великоруским а друге малоруским, наколи тільки не кажуть малоруске нарічє підчиняти під великоруске; тоді бо оба ті нарічя буде кождий вважати конечно язиками самоєстійними, Але-ж не один скаже, що два язики рускі ієтнувати не можуть побіч себе, що відтак лишень один язик великоруский єсть язиком *згг' ѣзгг'ѣ*, заким малоруский вдоволитсь муєть назвою нарічя. Істинно, річ очевидна, що сей був би божевільним, котрий учив би, що суть два язики рускі. Є тільки один язик руский. Добре, скажуть многі, сим язиком є нарічє великоруске, се язик державний, образований, а малорущина — се хахолщина! Але-ж нехай мені скажуть мої противники, який-же то був язик, що на Русі унотребляв ся в письменних памятниках від X—XIV віку? Скаже не один: язик церковний, примішаний дєнекуда руцциною. Добре, відповідаю, але яка-ж то язикова примішка, чи велико-руска, чи южно-руска — т. є. малоруска? Южноруска — муєть мені відповісти противники. Отже-ж малорускі слова і цілі речєня вміщувалєнь в старинних наших памятниках пераз може і мимо волі писателїв. Коли-б отже якийсь тодішній писатель дєщо написав тільки такими словами і речєнями живущої мови, якою назвою охрестили-б ми шньки таку мову, чи великорускою, чи южнорускою? Южнорускою, т. є. малорускою. Сеї правди не заперчить і найбільший приятель одного язика руского. Язык малоруский проникає отже більше меньше веї нашї стародавні памятники, списані в южній Русі, ба, деякі із них списані дєнекуда трохи-не зовєім на лад живущої мови рускої. Того язика не закинули писателі наші і пієля прилучєня Русі до Польщі, позаяк Київ оставав ся розєадником просєвіти аж до XVII віку, коли Симєон Полоцкий і другі учені мужі перенєсли житє духовє із южної Русі в Москву. В Москві же вираблялось тоді нарічє московєке, котрє опієля в письменстві розширилось по цілій Росії. Се нарічє послужило за основу в образованю нинішнього язика російского, щб єго в Росії зовуть великоруским, або таки попросту руским. Коли ж просєвіта переселилась з опустошеного Києва в Москву, то перенєслась там уєяка жизнь, так політична як і релїійна, тому-що князі і митрополїти опустили стародавній Київ. В южній Русі було сумно і невєсєло, неначє в пустинї, а натомієть підносилась Москва, принявши від Києва письмень-

ство, мов приємний завіт тої матери городів руских. Але-ж до початку XVIII в. словесність російська не могла розвиватись; не стало-бо живого южноруского слова, а московське наріччє було тоді в дитинячєм віку; — треба було відтак помагати собі церковщиною. Коли-ж вступив на престол Петро В., то заблаглось єму, указом утворити словесність російську. Спершу не велаєь якось тога новина. Відтак помагали собі писателі XVIII в. найбільше церковним язиком, та оживляли єго своїм наріччєм московським. По яко язик державний в огромнім царстві вироблювалаєь московщина щораз більше, поки в найновіших часах писателі російські не звернули своєї уваги на живуєщу мову руску. Що отже в нашім язичі є найціннійшого так в лексикальнім як і граматичнім згляді, перенесли вони в новий свій твір, та стали нарештє голосити, що їх мова є рускою. Коли-ж наріччє московське перетворилоєь в язик руский, то на першій погляд можє було сподіватись, що корінна мова руска змарніє і загине без слїду. Отже-ж ні; не пірнула наша батьківєска євятиня в безодні, але видобулаєь із затрати, щоб віджити новим житєм у сїй порі, що в нїй ідея народноєстї добилаєь до свого права.

Єсть такі люди, що гадають, бутьо би наша мова вже давно була до свого довершеня достигла, наколи-б не була звязана мертвим язиком церковним. Ба, деякі кажуть, що в нас той язик церковноєсловаєький так само зупиняєь розвиток рідної мови, як н. пр. у Поляків язиком латиньським придаєьлювалаєь живєнь бєсїди народної. Я думаю, що таке порівнанє нашого церковного язика з латиньскою церковщиною не має нїякої підстави. Наш бо церковний язик є єсловаєький і, хоча мертвий, давав все якуєь поживу мові народній. Що-же тога мова в єсьменности не розвивалаєь, нїхто не подивуєєь, позаяк тоді науками найбільш займалоєь є духовєньєство, та зза великого поважаня для церковного язика, тїлько тоюж церковщиною єписєувало свої єсьма.

Чиста мова руска проявила єя в літературі донєрва тоді, коли виступив Котляревський із своєю травєстованою Єнеїдою. В нїй Котляревський мову чисто-народну, гарну і звучну піднієєь із вікового понижєня, та в ієсторії єсловаєьких язиків єє-послєднє придбав їй мїєце.

Відтак скріпилось народне слово і нашло поруку ліпшої будучности в безсмертних творах Шевченка. Поезії сего нашого віщого генія рознеслись по цілій слов'янщині: Поляки, Росіяни, Сербове, почитують їх і студіюють то в оригіналі, то в перекладах, ба, нашлись і поміж Німцями такі, що про Шевченка і его поезії написали дещо гарного. Доля язика руского рішилась отже в користь его самостійности, тепер не може він змарііти в родині язиків слов'янських, хіба що ми самі хотіли-б єю нашу народну сьв'ятиню запропастити Коли-ж Росіяни наріче московске, прикрашане церковним і руским язиком, назвали язиком руским, то не дивота, що Українці, видичи тотожність в назві двох язиків нельогічною, свою мову назвали українсько рускою або попросту українською Сю назву прибрали Українці особливо задля того, що наріче перся славеко-чигириньске на Українї є найчистішим, так що може послужити взірцем в образовано рідної мови. А вже-ж годї не любуватись в милозвучній рускій мові. Коли бо в мові великорускій в складі звуків согласні важнішу роллю мають ніж самосласні, і коли поміж самогласними особливо звук **а** над другими панує: то в нашій мові перемагають самогласні яко душа слова, а поміж ними гомонить найчистіше диакантове **і**, мабуть то свище буйний вітер на розлогих стенах та ломить ся у порогів Діпра-Словутіці! Ся перевага самогласної **і** поміж другими є особливим знаменем милої мягкости, якою і сербека мова похвалитись не може. Взагалі мож ту замітити, що, як кождий чоловік має свою головну самогласну, як у музиці в кождім куснику є свій основний тон, так і поодинокі мови у деяких самогласних очевидно любують ся. А позаяк Русь також твердо придержує ся прадісної єнадьщини, то паходять ся в живуцім язичі деякі дуже старі форми з первістними твердими групами согласних, — форми, котрі давнійші суть, анїж відповідні форми в язичі старослов.: порівн. *infin*. пекти, стеретти; старосл. пешти, стрѣшти. Наколи би який фільольог слов'янський завдав собі трудну працю, вислідити в поодиноких язиках слов. такі граматичні форми, котрі в розвою язиків годило-б ся вважати первістними і найдавнішими, то було-б можна, хоча приближно, втворити образець язика праслов'янського, т. є. того язика, котрий для всіх племен слов'янських був ще один, — неподіливши ся в на-

річя. Коли-ж старинні Слов'яни в поконвічній добі говорити могли всі одним язиком, то ще з того не слідує, що за кілька сот або тисяч літ щезнуть язики менших народностей, та що всі Слов'яни говорити муть язиком одним. От, що каже в тім згляді Schleicher: Der Gebrauch eines Dialects als der alleinigen Schrift- und höheren Umgangssprache aller Slaven an sich wäre wohl denkbar, wenn man auch die praktische Einführung desselben für so gut als unmöglich halten mag. Справді, трудно вірити, щоб поодинокі слов'янські народи зреклись своїй найдорожшій батьківщини, та вдовольнились одним язиком клясичним. Ниньки звістно, що Росіяни вельми бажають, щоб їх язик став ся для всіх Слов'ян літературним, алеж нехай би вони взяли собі до серця ось-ті слова Макса Міллера: Literarische Dialekte, oder die sogenannten classischen Sprachen müssen für ihre zeitweilige Grösse durch unvermeidlichen Verfall büßen. Треба нам отже тихо і невипнущо трудитись на піві нашої словесности.

Се мої примітки про язик руский, котрого звать також мало-руским. До сего язика причисляю я за проводом польского лінгвіста Малиновского наріччє білоруске або литовско-руске, котре живе в устах того племені руского, що поселило ся на північнім заході Русі, та й належало до княжества литовского. Мова білоруска не має своїй літератури.

Остає ся нам ще, зробити погляд на мову польску. Вона розвинулась самостійно поміж чеською а рускою і представляє ся тепер у літературі богатій, якою крім Росіян ні один варід слов'янській досіль похвалитись не може. Хоча же мова польска давнійше в своїм розвою зависіла від різнородних впливів, то однако інвентар її звуків в зовсім свій питомий та й оригінальний, а прастарі звуки *ą* і *ę*, якими ні один живущий язик слов'янський звелічатись не може, суть явним доказом, що Поляки в давній старині вміли шанувати дорогої язиковий заповіт прадідів. Вправді кажуть деякі лінгвісти, що мова польска є тверда, алеж мова сея звучить твердо тільки в устах чужинця, особливо Німця, котрий забув, що в мові готицкій нераз поставлялась усїяка збиранна согласних побіч себе. Найбільше труднощій справляють чужинцеві так звані сичучі і шипячі согласні, і коли щб, то хиба се можна закинути польщині, що вона любить ся особливо

в сичучих так твердих як і змягчених. Видимо отже, що в мові польській панують согласні над самогласними, що відтак вона майже так ядрена як мова чеська. Повнійшими звуками гомонів язык старопольський, бо появляв більшу приклонність до уживання самогласних, котрі в живущім польскім язичі відкидають ся особливо на кінци деяких форм глагольних. Взагалі треба признати, що в мовах живущих окінчення слів поволі стирають ся, по чім конечно мусить наступити затрата деяких форм у склоненю і спряженю.

Взагалі вірність у захованю батьківського переказу є головним знаєм польщини. Не могучи через пять віків задля латинщини заявити животної сили, розвинулась мова польська параз в XVI віку в буйній літературі, а очистившись по змозі від чехизмів не змінила доси основних форм, які прийняли в віку своєму золотому, та й представляє ся нам ниньки в віку Міцкевича такою самою, якою була за Кохановского. Безперечно годилось отже вже давно, щоб так образована мова добилась заслуженого становища поміж упривилейованими мовами Європи, і щоб побіч мови рускої в школах нижніх і вищих сталась у нас мовою викладовою.

Се мій короткий погляд на історію языків словянських, виложеної ниньки в сїм намірі, щоб показати, яке становище оба краєві язики займають в родині языків словянських. Тільки при такому погляді зможемо рідну мову належито оцінити, і до неї цілим серцем прилягнути як до найдорожшої спадщини по наших прадідах.
